

Píše Libuše Heczková

(E*forum, 30. 11. 2023)

Nakladatelství Karolinum vydalo v překladu Marie Havránkové práci **Joanny Goszczyńskiej *Temná tvář české literatury*** s podtitulem ***Kolotoč moderny*** (původní polské vydání *Mroczne oblicze czeskiej literatury. Karuzela modernizmu*, Warszawa: Elipsa, 2021). Kniha je věnována výjimečným postavám českého modernismu – Josefu Čapkovi, Jakubu Demlovi, Ladislavu Klímovi, Richardu Weinerovi a Vladislavu Vančurovi, které vnějškově spojuje blízké datum jejich narození a formativní prožitek první světové války, na něž je zaměřena samostatná kapitola. Následující stručné připomenutí si neklade za cíl podrobně postihnout, čím je tato kniha ve chvíli, kdy se autoři jakožto „outsideri“ v určitém smyslu stávají autory kanonickými. Především chce nejnovější publikaci J. Goszczyńskiej nahlédnout jako výsledek autorčina dlouhodobého stýkání a potýkání s českou literaturou a poukázat na některé interpretační souvislosti.

Toto stýkání započalo na Varšavské univerzitě studiem české a slovenské filologie. A již tehdy Joannu Goszczyńskou zajímala spíše temnější část obou literatur. Jako bohemistku a slovakistku ji utvářel studijní pobyt v Bratislavě v srpnu 1970, kde se tehdy nejen studovalo, ale hlavně diskutovalo a vysvětlovalo. Invaze vojsk Varšavské smlouvy studenty a studentky obou zemí propojila do budoucna. „Takie sytuacje bardzo cementują przyjaźnie.“ V tomtéž roce J. Goszczyńska ukončila magisterské studium diplomovou prací o Milanu Kunderovi. Doktorské studium orientovala ke zdánlivě bezpečnějšímu terénu slovenské literatury, symptomaticky k jedné z nejpozoruhodnějších kapitol slovenského modernismu, který ve třicátých a čtyřicátých letech rouboval na domácí romantismus expresionistické štěpy. Vznikla práce o Františku Švantnerovi, slovenském prozaikovi, jehož mámivé horské tragické texty a zázračné literární obrazy jsem kdysi pro sebe objevovala přibližně ve stejné době a možná z podobného důvodu jako Joanna Goszczyńska. Toto magnetické literární podloží jsem (možná nepřekvapivě) v knize o českém modernismu vlastně stále pocítovala. Badatelská dráha J. Goszczyńskiej se mi tak jeví jako logická cesta od Kundery přes slovenský „magický“ realismus k romantismu a slovenskému mesianismu; připomeňme tu její objevné práce *Mýtus o Jánošíkovi vo folklóre a slovenskej literatúre 19. storočia* (2001, slovenský překlad 2003) či *Synovia slova. Mesianistické myslenie v slovenskej literatúre* (2008).

Jako bohemistka byla Joanna Goszczyńska stále ve styku s živou českou kulturou, založeném hojně na osobních kontaktech, také jako spolupracovnice listu *Gazeta Wyborcza*. Do Čech pravidelně směřovala její překladatelská, pedagogická a akademická aktivita. Podílela se na několika velkých projektech, které přenášely

nezávislou kulturu z Čech do Polska a naopak. (Překládala texty Václava Havla, v její zásuvce zůstal nevydaný literární portrét *Moje Polska* z pera Jiřího Lederera.) K jejím velkým celoživotním tématům patřil a patří Bohumil Hrabal. Připravila jubilejní sborník analýz a interpretací polských a českých bohemistů a překladatelů *W poszukiwaniu przerw w zabudowie* (Warszawa 2015, česky vyšel s názvem *Hledání proluk* v roce 2019), který vlastně zaznamenal aktuální polskou hrabalovskou diskusi z roku 2014. Přispěli do něj zástupci všech polských bohemistických pracovišť (J. Baluch, J. Zarek, A. Gawarecka, J. Czaplínska, J. Królak, J. Goszczyńska, K. Ćwiek-Rogalska, A. Kaczorowski, D. Bielec, W. Soliński), čeští literární vědci (J. Pelán, J. Češka, T. Kubíček) a také dvě významné znalkyně a zároveň překladatelky Hrabalova díla z Itálie a ze Španělska (A. Cosentino a M. Zgustová). Cílem diskuse bylo popsat a pochopit, proč je Hrabal v Polsku tak populární. Joanna Goszczyńska se k tomuto tématu vrátila i v rozsáhlé studii o překladech české literatury do polštiny pro knižní publikaci *Česká literatura v polských překladech*, kterou připravila s Jaromírem a Tomášem Kubíčkovými (Brno 2020).

Hrabalova popularita v Polsku je fenoménem, který - zdá se - nepřestává fascinovat jak Čechy, tak Poláky. Kritici jej vysvětlují různě a s většinou argumentů lze souhlasit, třeba s výrokem Aleksandra Kaczorowského, podle něhož Poláky u Hrabala přitahuje „všudypřítomná oslava každodenního života, vyprávění příběhu prostřednictvím osudů jednotlivců spíše než národů“ (v rozhovoru pro *Newsweek* 26. 12. 2017, krátce po vydání knihy *Hrabal. Słodka apokalipsa*). Podle mého názoru však působil ještě jeden prvek, díky němuž se tento autor setkal s tak vřelým přijetím. Čtenář, který si českou literaturu spojuje hlavně s Haškem, se totiž v Hrabalově případě setkává se spisovatelem, jenž svým vypravěčským stylem potvrzuje značně tradiční vnímání české literatury prostřednictvím Haškova psaní. Právě tento stereotyp se v polském chápání Hrabala nadobro zabydlel, navzdory pokusům o jeho prolomení poukazováním na jiné, neméně zásadní souvislosti. To je pozadí, které má Joanna Goszczyńska na mysli, když se obrací k jiné literární linii, jež má stejný modernistický počátek jako Haškův *Švejk*, je však mnohem „temnější“, nebo řekněme, jejíž temnota je čitelnější a nedá se zredukovat na anekdoty, „všednodenní“ příhody.

Joanna Goszczyńska čte modernistickou literaturu komparativním způsobem, pohledem zvenčí, formovaným zájmem o západoslovanskou literaturu vnímanou jako jeden celek, byť je to celek možná imaginárnější než pojem střední Evropy, s nímž se autorka zároveň stále musí potýkat. Difúzní vědomí přináší polohy a rysy, kterých bychom si nemuseli všimnout, porozumění vnitřním vazbám, spojitostem a rozdíly mezi sousedními literaturami. Tento horizont se posiluje teoretickými východisky J. Goszczyńské, jež se vyplatí stopovat stejně jako její další literárněvědné zdroje. V krátkém úvodu *Temné tváře české literatury*, který vypadá téměř nevinně, nás autorka lehkým tónem seznamuje s metodologickými východisky, z nichž většinu běžně neznáme, o to víc bychom jim měli věnovat pozornost. Odkazuje k seminárním pracím Ryszarda Nycze nebo Teresy Walas či k závažné antologii *Problemy literatury i kultury modernizmu w Europie Środkowo-Wschodniej (1867-1918)* v redakci Ewy Paczoské, Izabely Poniatowské a Mateusza Chmurského (2017). Zvláště lze upozornit

na nenápadné, leč důrazné nastavení interpretačního klíče v posledních slovech úvodu, kde J. Goszczyńska jasně deklaruje svou orientaci na problematiku afektů a emocí, kterou na nerozsáhlém prostoru přesně definuje a odděluje. Tím se také hlásí k teoriím americké badatelky Eve Kosofsky Sedgwick, jejíž práce v českém literárním bádání ještě nejsou plně „apropriovány“, aby inspirovaly svébytné vlastní přístupy. Joanně Goszczyńskiej však v celém textu pomáhají s tím, jak lze „temnotu“ interpretovat a přijímat v širších souvislostech. Polský badatelský pohled se tu zároveň dostává do kontaktu s knihou *Expresionisté* Jindřicha Chalupeckého, jehož práci autorka již od osmdesátých let sleduje.

Vnější úhel pohledu na českou literaturu v knize kontrastně osvětluje běžné národně sebestředné výkladové tendence, které s hledáním národních specifik své autory a autorky „uzamykají do provinciálních rámců“, jak J. Goszczyńska poznamenala v rozsáhlém rozhovoru o svých literárních, akademických i osobních cestách pro sborník k jejímu životnímu jubileu roku 2019. Autoři pojednání v *Temné tváři české literatury* si podle Goszczyńskiej zaslouží uvolnění těchto provinciálních rámců. A její kniha by si zasloužila rozsáhlejší recenzi, která by podrobně ukázala její inspirační potencialitu. Dokázala totiž zachytit paradoxy výjimečných a přitom velmi evropských autorů.

Joanna Goszczyńska: *Temná tvář české literatury. Kolotoč moderny*. Přel. Marie Havránková. Praha: Karolinum, 2023, 126 s.

www.ipsl.cz